

**ASOSIY MAKROIQTISODIY KO'RSATKICHLAR VA ULARNI  
HISOBLASH**

***Urinboyeva Yulduz Pirnazarovna***

*i.f.f.dok., dotsent*

***Ilmuminov Ozodbek Elyor o'g'li***

*Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi*

***Annotasiya:*** Ushbu amaliy ishda Asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va ularni hisoblash haqida ma'lumot va shu mavzuga doir test tuzilgan.

***Аннотация:*** В данной практической работе созданы сведения об основных макроэкономических показателях и их расчете, а также тест по данной теме.

***Annotation:*** In this practical work, information about the main macroeconomic indicators and their calculation, and a test on this topic have been created.

***Kalit so'zlar :*** Yalpi ichki mahsulot (YaIM), Xarid qilish (Sotib olish) qobiliyati pariteti (PPP) bo'yicha YaIM, Nominal YaIM, Real (Haqiqiy) YaIM, Yalpi milliy mahsulot (YaMM), Yalpi milliy daromad (YaMD), Inson taraqqiyoti indeksi (ITI).

***Ключевые слова:*** валовой внутренний продукт (ВВП), ВВП по паритету покупательной способности (ППС), номинальный ВВП, реальный (истинный) ВВП, валовой национальный продукт (ВНП), валовой национальный доход (ВНД), индекс человеческого развития (ИЧР).

***Keywords:*** Gross Domestic Product (GDP), GDP at Purchasing Power Parity (PPP), Nominal GDP, Real (True) GDP, Gross National Product (GNP), Gross National Income (GNI), Human Development Index (HDI).

**Yalpi ichki mahsulot YaIM** – ma'lum bir davrda, odatda yillik yoki har chorakda bir mamlakat chegaralarida ishlab chiqarilgan barcha tovarlar va xizmatlarning umumiy pul qiymati. YaIM ham mamlakat ichida, ham mamlakatdan

tashqarida xalqaro miqyosda ishlab chiqarilgan mahsulot hajmini qamrab oladi. YaIM mamlakatning iqtisodiy ko'rsatkichlari va o'sish yo'nalishini baholashning asosiy ko'rsatkichidir. YaIM turli mamlakatlarning iqtisodiy natijalarini taqqoslash va ishlab chiqarish darajasining vaqt o'tishi bilan o'zgarishini baholash uchun mezon bo'lib xizmat qiladi. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, YaIM mamlakatning iqtisodiy manzarasini ko'rsatadi, iqtisodiyot hajmi va o'sish sur'atlarini baholash uchun foydalaniladi.

**Xarid qilish qobiliyati pariteti (PPP) YaIM** -mamlakatlar o'rtasidagi narxlar darajasidagi tafovutlarni hisobga olgan holda mamlakat YaIMni moslashtiradi, bu esa iqtisodiy ishlab chiqarish va turmush darajasini yanada aniqroq taqqoslash imkonini beradi. PPP turli mamlakatlardagi tovarlar va xizmatlarning nisbiy qiymatini hisobga oladi, bu esa iqtisodiy hajm, farovonlik va boylikni yanada mazmunli baholash imkonini beradi. U har bir mamlakat yalpi ichki mahsulotini standartlashtirilgan tovar va xizmatlar to'plamining narxlari asosida umumiy valyutaga aylantirish yo'li bilan hisoblanadi. PPP YaIM mamlakat aholisining real xarid qobiliyati va iqtisodiy farovonligi haqida tushuncha beradi.

**Nominal Yalpi** -ichki mahsulot esa mamlakatlar o'rtasidagi narxlar darajasidagi farqlarni hisobga olmagan holda, joriy bozor narxlari va valyuta kurslari yordamida mamlakatning iqtisodiy mahsulotini o'lchaydi. U mamlakat chegaralarida ishlab chiqarilgan mahsulot va xizmatlarning milliy valyutada ifodalangan umumiy qiymatini anglatadi. Nominal YaIMni hisoblash oson va mamlakatning iqtisodiy ko'rsatkichlari to'g'risida mutlaq ma'noda tezkor tasavvur beradi. Biroq, har xil narxlar darajasiga ega mamlakatlarni solishtirganda, u haqiqiy iqtisodiy hajmni yoki turmush darajasini to'g'ri aks ettirmasligi mumkin.

**Real Yalpi ichki mahsulot** – bu aniq bir yil narxlarida hisoblangan tovarlar va xizmatlar tannarxi bo'lib, u nominal YaIMdan inflyatsiya/deflyatsiyani chiqarib tashlash va turli yillardagi real ishlab chiqarish hajmlarini solishtirish imkonini beradi. Real YaIM joriy yil va bazaviy yil o'rtasidagi narxlarning farqi bo'lgan YaIM narxlari deflyatori yordamida hisoblanadi. Misol uchun, agar narxlar bazaviy yilga nisbatan 5% ga oshgan bo'lsa, deflyator 1,05 ni tashkil qiladi. Nominal YaIM ushbu deflyatorga

bo'linadi, bu esa real YaIMni beradi. Nominal YaIM odatda real YaIMdan yuqori, chunki inflyatsiya odatda ijobiy raqamdir. Real YaIM bozor qiymatining o'zgarishini hisobga oladi va shu bilan ishlab chiqarish stavkalari o'rtasidagi farqlarni yildan-yilga qisqartiradi. Agar mamlakatning real yalpi ichki mahsuloti va nominal YaIM o'rtasida katta tafovut bo'lsa, bu uning iqtisodiyotida sezilarli inflyatsiya yoki deflyatsiya ko'rsatkichi bo'lishi mumkin.

**Yalpi milliy mahsulot (YaMM)** esa, joylashgan joyidan qat'i nazar, mamlakat rezidentlari tomonidan ishlab chiqarilgan barcha yakuniy mahsulot va xizmatlarning umumiy qiymatini o'lchaydi. Mamlakat chegaralarida ishlab chiqarishga yo'naltirilgan YaIMdan farqli o'laroq, YaMMga mamlakat fuqarolari va kompaniyalari tomonidan chet elda ishlab chiqarilgan va olingan daromadlar kiradi, bu mamlakatda xorijiy rezidentlar tomonidan ishlab chiqarilgan daromadlar bundan mustasno. YaMM iqtisodiy faoliyat qayerda sodir bo'lishidan qat'i nazar, mamlakatning iqtisodiy ko'rsatkichlari haqida o'z fuqarolari nuqtai nazaridan tushuncha beradi.

**Yalpi milliy daromad (YaMD)** kengroq ko'rsatkich bo'lib, yalpi ichki mahsulot va xorijdan olingan sof daromadni qamrab oladi. Yalpi milliy daromad mamlakat rezidentlari tomonidan ichki yoki chet elda olingan jami daromadni o'z ichiga oladi va chet el rezidentlari tomonidan mamlakat ichidagi har qanday daromadni olib tashlaydi. Yalpi milliy daromad milliy daromadning har tomonlama ko'rinishini ta'minlab, mamlakat fuqarolariga to'g'ri keladigan jami iqtisodiy mahsulot hajmini aks ettiradi.

**Inson taraqqiyoti indeksi (ITI)** Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan mamlakatning inson taraqqiyoti darajasini uchta asosiy o'lchov asosida o'lchash uchun ishlab chiqilgan kompozit statistik ma'lumotdir

Xulosa qilib aytganda, YaIM, YaMM va YaMD asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar bo'lib, iqtisodiy faollik, daromad olish va xalqning turmush darajasi haqida qimmatli tushunchalarni beradi. Ushbu ko'rsatkichlarni aholi jon boshiga hisob-kitoblar bilan to'ldirish orqali tahlilchilar milliy va individual darajadagi iqtisodiy samaradorlik va farovonlik haqida to'liqroq tasavvurga ega bo'lishlari mumkin. Ushbu tushunchalarni anglash siyosatchilar, iqtisodchilar va umuman fuqarolar uchun global

iqtisodiyotning murakkabliklarida harakat qilish va barqaror rivojlanishni rag'batlantirish uchun juda muhimdir.

Ushbu savollar asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va ularni hisoblash mavzusi va umumiy mavzulardan tuzilgan

**1. Raqobat nima?**

- a) Oligopoliya va monopolistlar o'rtasidagi tartibning saqlanishi
- b) Bozor ustida bir nechta kompaniyalar yoki subyektlarning mavjudligi
- c) Korxonalar o'rtasidagi o'zaro tashqi munosabatlar
- d) Daromad va xarajatlar o'rtasidagi munosabatlar

**2. Ishsizlik darajasi qanday o'lchanadi?**

- a) Mehnat bozori ishtirokchilarining soni bilan
- b) Ishsizlar sonining jami mehnat resurslariga nisbati bilan
- c) Ish haqining o'sishi bilan
- d) Iqtisodiy o'sish sur'ati bilan

**3. Inflyatsiya nima?**

- a) Ish haqi va daromadlar o'sishi
- b) Narxlar umumiy darajasining pasayishi
- c) Narxlar umumiy darajasining oshishi
- d) Ishlab chiqarish hajmining o'zgarishi

**4. YaIM (Yalpi ichki mahsulot) nimani ifodalaydi?**

- a) Faqat davlat korxonalari ishlab chiqargan mahsulotlar qiymatini
- b) Bir yil ichida mamlakat ichida ishlab chiqarilgan barcha mahsulot va xizmatlarning umumiy qiymatini
- c) Faqat eksport qilingan mahsulotlarning umumiy qiymatini
- d) Iste'molchilarning umumiy xarajatlarini

**5. Davlat byudjeti taqchilligi nimani anglatadi?**

- a) Daromadlar xarajatlardan ortiq bo'lishini
- b) Xarajatlarning daromadlardan ortiq bo'lishini
- c) Davlatning tashqi qarzlarini kamayishini
- d) Davlat byudjetining profitsit bo'lishini

**6. Pulning asosiy vazifalaridan biri nima?**

- a) Faqat ichki bozorda ishlatilishi
- b) Ayirboshlash vositasi bo'lishi
- c) Mehnat unumdorligini oshirish
- d) Iste'molchilarning daromadini oshirish

**7. Markaziy bankning asosiy vazifasi nima?**

- a) Barcha tijorat banklariga kredit ajratish
- b) Pul-kredit siyosatini olib borish
- c) Soliq tushumlarini boshqarish
- d) Davlat byudjetini taqsimlash

**8. Ishlab chiqarish resurslari qanday guruhlariga bo'linadi?**

- a) Ishchi kuchi va tabiiy resurslar
- b) Mehnat, kapital, yer va tadbirkorlik qobiliyati
- c) Faqat yer va kapital
- d) Faqat ishchi kuchi va moliyaviy resurslar

**9. Bozor iqtisodiyotida narx qanday belgilanadi?**

- a) Davlat tomonidan
- b) Ishlab chiqaruvchilar tomonidan
- c) Taklif va talab o'zaro ta'siri natijasida
- d) Faqat iste'molchilar tomonidan

**10. Pul-kredit siyosati qaysi institut tomonidan amalga oshiriladi?**

- a) Moliya vazirligi
- b) Markaziy bank
- c) Tijorat banklari
- d) Parlament

**11. Soliklarning asosiy funktsiyasi nima?**

- a) Iste'molni rag'batlantirish
- b) Davlat daromadlarini shakllantirish
- c) Pul massasi hajmini kamaytirish
- d) Faoliyat turlarini tartibga solish

**12. Talab nimani ifodalaydi?**

- a) Iste'molchilarning moliyaviy imkoniyatlarini
- b) Bozordagi tovarlar umumiy sonini
- c) Iste'molchilarning ma'lum bir narxda sotib olish istagini va imkoniyatini
- d) Ishlab chiqarish hajmini

**13. Bozor iqtisodiyotining asosiy xususiyatlaridan biri nima?**

- a) Rejalashtirilgan iqtisodiyot
- b) Erkin narx belgilash
- c) Davlat tomonidan to'liq boshqarish
- d) Markazlashgan rejali iqtisodiyot

**14. Pul massasining ortishi nimaga olib keladi?**

- a) Narxlarning pasayishiga
- b) Ish haqi darajasining pasayishiga
- c) Inflyatsiyaning oshishiga
- d) Ishsizlikning kamayishiga

**15. Kapital bozorida qaysi aktivlar sotiladi?**

- a) Faoliyati to'xtatilgan korxonalar
- b) Aksiyalar va obligatsiyalar
- c) Faqat davlat obligatsiyalari
- d) Naqd pul

**16.** Iqtisodiy siklning asosiy bosqichlari qanday?

- a) O'sish va pasayish
- b) Tanazzul, tiklanish, yuksalish va inqiroz
- c) Ishsizlik va bandlik
- d) Daromad va xarajatlarni

**17.** Davlat tomonidan nazorat qilinadigan iqtisodiyot shakli qanday nomlanadi?

- a) Bozor iqtisodiyoti
- b) Aralash iqtisodiyot
- c) Erkin iqtisodiyot
- d) Xususiy iqtisodiyot

**18.** Oligopoliya qanday bozor turi?

- a) Bozorda faqat bitta ishlab chiqaruvchi mavjud
- b) Bir nechta yirik kompaniyalar bozorni boshqaradigan bozor turi
- c) To'liq erkin raqobat mavjud bo'lgan bozor
- d) Faqat davlat korxonalari ishtirok etadigan bozor

**19.** Deflyatsiya nima?

- a) Ish haqi va daromadlarning oshishi
- b) Pul massasining ortishi natijasida narxlarning oshishi
- c) Narxlarning umumiy pasayishi va pul qadriyatining oshishi
- d) Bozor talabining ortishi

**20.** Eksport va import o'rtasidagi farq nima?

- a) Eksport mamlakatga olib kiriladigan mahsulotlar, import esa chiqariladigan mahsulotlar
- b) Eksport mamlakatdan tashqariga sotiladigan mahsulotlar, import esa olib kiriladigan mahsulotlar
- c) Eksport faqat sanoat mahsulotlarini anglatadi, import esa barcha mahsulotlarni
- d) Eksport faqat qishloq xo'jaligi mahsulotlari bo'lib, import esa sanoat mahsulotlaridan iborat

#### **FOYDALANGAN ADABIYOTLAR**

- 1.Mankiw, N. G. (2021). Makroiqtisodiyot asoslari (Principles of Macroeconomics). Cengage Learning.
- 2.Blanchard, O. (2021). Makroiqtisodiyot. Pearson Education.
- 3.Dornbusch, R., Fischer, S., & Startz, R. (2019). Makroiqtisodiyot. McGraw-Hill Education.
- 4.Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. (2019). Iqtisodiyot. McGraw-Hill.
- 5.Krugman, P., & Wells, R. (2020). Makroiqtisodiyot. Worth Publishers.